

Gesto prožité a uvedené v tvar

Rudolf Steiner

*Hláška s. *Prohloubený výklad o samohláskách a souhláskách.*

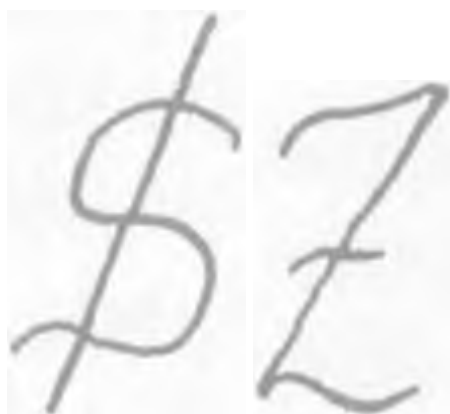
K tomu, co jsme probírali včera, bych jenom ještě chtěl doplnit hlásky, o nichž jsme snad dosud nepojednávali. Jsou to hlásky s a z, představující přece jenom cosi do jisté míry svébytného. (Pokud by se ještě vyskytlo to nebo ono v oblasti hlásek jako takových, budeme to moci doplnit příležitostně později.) *S*, hláška s, je to, co bylo v dobách, kdy prostě lidé ještě měli cit pro tyto věci, vždycky pocítováno jako něco, co do oblasti řeči zasahuje obzvlášť hluboko. Dalo by se říci, že zážitek hlásky s souvisí s oněmi pocity, které lidé chovali v pradávných dobách vývoje lidstva pro symbol hada nebo také v jistém smyslu pro symbol Merkurovy hole - ale ne pro vlastní symbol Merkurův, nýbrž právě pro symbol Merkurovy hole. Samotný symbol Merkurův bychom museli hledat spíše v hlásce *e*. Naproti tomu symbol Merkurovy hole, který hrál tak velikou úlohu v jistých orientálních spisech a který, abych tak řekl, měl za základ tvar písmene s, jak jej známe dodnes, tvar, který přece upomíná zřetelně na symbol hada, tento pocit vůči hlásce s, vůči onomu vinoucímu se, zaoblenému švihu spjatému se zážitkem hlásky *s*, je vlastně neobyčejně složitý; dokážeme-li jej elementárně prožít, bude vlastně spočívat v tom, že pocítíme mocné uklidňování něčeho, co je ve tvaru neklidu; že přitom pocítíme jistotu, že zasahujeme uklidňujícím vlivem do skrytého nitra nějaké bytosti.

V mystériích se poukazovalo na tento symbol hlásky *s*, jako i na onu podobnou hlásku *z*, vlastně vždycky s jakýmsi odstupem k jejich vznešenosti. Kdežto když se poukazovalo na takové věci, jako jsme o nich jednali včera, například na *t*, *tao* dělo se to s jakousi slavnostní zbožností. Poukaz na *s* se naproti tomu (mám-li to vyjádřit triviálně) spojoval vždycky s trochou nahánění strachu těm, jejichž pozornost se měla k tomuto symbolu obrátit. Měli cítit, že jde o něco, co nahání strach, něco, před čím by se měl člověk chránit, a co by přece zase nemohl v životě postrádat. Proto není vlastně dobře možné, abych vám prostě vyprávěl, jak se v mystériích o symbolu hlásky *s* mluvilo; ale mohu to snad odít do jiné formy.

Někdy byste se dnes divili, kdybyste mohli být svědky, jak málo sentimentální byli praví žáci starých mystérií. Praví žáci starých mystérií totiž nebyli lidmi, kteří by vždycky, jak to kdysi jedna dáma z našich přátel - nebyla to Němka - řekla o jistých anthroposofech: Oni dělají obličej tak dlouhý až na břicho. - Taková nálada vlastně neodpovídá náladě pravých žáků mystérií. Ti měli humor, a občas také skutečně odívali to, co přesto skutečně uctívali jako něco svátého, do humoristických forem. A tak bych to pověděl asi takto: Když se jednou někdo, kdo nebyl účastníkem mystérií, otázel pravého žáka mystérií, co si má člověk myslet o *s* (je přirozené, že se kladly i takové otázky, protože zvědavost byla

vlastnost, kterou lidé měli docela jistě i za starých časů), pak mu žák mystérií asi odpověděl poněkud humoristicky: Inu, víš, ten, kdo zná tajemství hlásky s, ten dokáže vidět skryté vlastnosti mužských srdcí a zkoumat srdce žen; dokáže uklidnit všechno, co se skrývá v srdcích, a pronikne až do skrytých hlubin. - Bylo to, jak jsem řekl, vysvětlení značně exoterní, ale přece jenom poukazovalo na to, co je ukryto v hlásce s: uklidnění něčeho, co je v pohybu, přičemž si ten, kdo tou hláskou působí, je jist, že při použití tohoto prostředku nastane uklidnění. Jestliže to, co byste takto definovali, převedete do gesta, dostanete eurytmické s.

Zbývá nám ještě hláska z*, u níž zase budeme muset prožít *hláska -z-* příslušný pocit, pocit hlásky z. Pro z máme gesto, které se pochopitelně podobá gestu pro c, jenom s jedním zřetelným nasazením, v jednom pohybu, a může být podobně pociťováno. Přijdete určitě na to, že z podněcuje takovýto pocit, dokážete-li se pro to jenom vážně rozehrát: z můžeme pociťovat jako něco, co rozveseluje tím, že je možné to nebrat vážně, nýbrž na lehkou váhu; co ale má vlastně přímo vůli, úmysl, rozveselit. Což může ovšem být i nějaký neživý předmět.

To by bylo asi tak to, co je třeba říci ke smyslu jednotlivých hlásek, a můžeme přikročit k tomu, že si tyto jednotlivé hlásky nyní postavíme před duši. Řekl jsem vám přece, že to tady bude nejprve jakási rekapitulace, kterou pak bude možné uchovat jako tradici. Dostávám se tedy k tomu, že by nám ty jednotlivé hlásky měly vyvstat ještě jednou před duší eurytmicky.

Půjde tady o to, abychom si především ujasnili, že to, o čem jsem mluvil jako o základním charakteru hlásek, bychom měli nyní procítit uměleckým způsobem jako gesto.

Přitom bychom si měli být plně vědomi, že člověk je utvořen z těch prvků v kosmu, které jsem uvedl, když jsem charakterizoval hlásky. Když vezmete všechno, co jsme si řekli o charakteru hlásek, dostanete přibližně - dokonce bych řekl: s přírodní zákonitostí - ony hnací síly, které vedou člověka z předzemské existence dolů do pozemského života a ještě ho vedou dále, až je z něho zralý člověk, člověk asi třicetipětiletý. Celá tato cesta se silami, které člověka vyčleňují, pohánějí vpřed, které právě působí, že je z něho takový doopravdy vyspělý člověk, tyto síly jsou obsaženy v gestech hlásek. Proto bylo pociťováno slovo, hláska, jako něco tak velice výjimečného. Začněme dnes u něčeho, co je takříkajíc spjata nej intimněji s člověkem; v Řecku se o tom říkalo, že to člověk prožívá, když stane před záhadami života; takže filosofie, láska k moudrosti, může vycházet jedině z údivu, z úžasu. Ujměme se toho

a vzpomeňme si, milí přátelé, že ten lidský způsob údivu je něco ryze lidského, co už skutečně patří k tomu, co člověka povznáší nad zvíře. A kdybychom si zase položili otázku: Co je to u člověka, co ho povznáší nad zvíře? - pak si musíme říct: Je to to, že člověk má možnost, aby jisté míry, nebo přesněji: určující směry, které zvířeti dávají přísnou formu, udržoval ve své bytosti ve stavu pohyblivosti, takže se můžeme na člověka dívat jako na jakýsi soutok sil, které se v něm slévají nakonec dohromady. - Řekli jsme, že nad svým původem by měl člověk žasnout, že by si jej měl uvědomovat s údivem. Ale člověk by to nutně pociťoval jako něco jednotvárného, kdyby svůj původ měl hledat tak, jak jej musíme hledat pro rostliny, pro zvířata - v jednom jediném bodě na obloze. To, co člověka uvádí v úžas nad sebou samým, to může sám pociťovat pouze jako něco, co do něho proudí z různých nebeských směrů. A to je vyjádřeno i tím, že cítíme, máme-li chápat sami sebe jako člověka ve své skutečné bytosti a důstojnosti, že bychom se v tom případě měli chápat tak, jako by bohové k nám vysílali své síly z okruhu vesmíru a nechali je v nás se slévat.

Představíme-li si ten okruh vesmíru schematicky, tedy z toho vesmírného okruhu ty síly pronikají, řekněme, směrem ke středu, k Zemi (viz šipky na obrázku). A cítíme-li se na Zemi jako lidé, musíme svou důstojnost cítit na základě toho, že přijímáme tyto síly, působící z různých bodů vesmíru, v jejich soutoku. Znázorníte *a*. To *a* pozůstává v podstatě v tom, že rukama - a prostřednictvím rukou, pažemi - uchopíte právě tyto dva směry. To *a* tedy nepozůstává v tom, že provedete nějaký švih; nýbrž budete si představovat, že vy sami jste jako lidé - řekněme teď: utváření, určování, determinování ze dvou různých směrů ve vesmíru, stékajících se ve vás, a vy sáhnete pažemi do těchto dvou směrů. V tomto uchopujícím vztahení do těchto dvou směrů záleží eurytmické *a* jako takové. K samotnému *a* patří pouze toto. Ať už budete držet paže tak nebo onak, ale *a* bude záležet v tom, že je vztáhnete do těchto dvou směrů a upevníte svůj svalový pocit tak, jako byste měli vjet do těchto dvou směrů. Musíte to cítit ve svalech, a pokud možno přejít v pohybu hned z předchozí hlásky do toho natažení paží. To by bylo *a* samo o sobě.

a

Samotné *a* bude tedy v zásadě záležet v tom, že si jaksi řeknete: Ty, člověče, ty pocházíš ze dvou bodů ve vesmíru. Natáhneš paže tak, abys uchopil ty dva směry. Tak uchopuješ to, z čeho pocházíš. Cítíš, jak ti pažemi proudí tyto síly, jak se slévají ve tvé hrudi. Tak jsi obsáhl eurytmické *a*.

To je pak eurytmické *a*. A v té souvislosti dospějete samočinně i k tomu, že pocítíte, že toto lidské gesto v sobě obsahuje hlásku *a*.

O *e* jsme si řekli, že znamená tak přibližně: Cosi mi něco udělalo, ale já zůstávám vůči tomu stát zpříma. - Co je obsaženo v tomto zážitku? V tomto zážitku je vlastně obsažen opak zážitku *a*. - V zážitku *a* prožíváme, jak jsme viděli, člověka, jak se rodí z kosmu. V zážitku *e* jsme už něčím prošli. Cosi se stalo, a v tom gestu už prožíváme stadium, které následuje po tom, co se stalo. Je to něco, co můžeme prožít jenom tehdy, když se už něco stalo, když pak něco cítíme. A cítit můžeme v gestu něco tehdy, když je jedna část organismu uvedena do spojitosti s jinou.

To se ovšem nedá provést mnoha způsoby, protože člověk například není slon, takže nemůže svému nosu vnuknout takovou pohyblivost, aby se špičkou dotkl tváře. Kdyby to dokázal, bylo by tím dáno gesto pro *e* docela vynikajícím způsobem. Ale to prostě nedokážeme. A tak se dá gesto pro *e* provést jenom tak, jak se objevuje v naší eurytmii; a znamená pak současně, když se jedna končetina člověka dotkne druhé, když vyjádří dotyk, schopnost zůstat zpříma vůči tomu, co se událo. To dotknutí je napodobením toho, že se člověku něco stalo; setrvání v tom zkřížení, to je pak ta schopnost zůstat stát zpříma. Jedna paže leží na druhé; také může ležet jeden prst na druhém; také se může, pokud to někdo dokáže, křížit jeden směr pohledu s druhým. Každé gesto tedy, které nám dá docela doopravdy zakusit pocit, že se jedné části organismu dotkla jiná část, vyjadřuje zážitek hlásky *e*. Přitom, když se to gesto zastaví, tedy v tom pevném setrvání vůči tomu, co bylo člověku učiněno, znázorňuje ten celý plný zážitek. Považte jen, jaký to je velký rozdíl v gestu mezi zážitkem *a* a zážitkem *e*!

Zážitek *a* v gestu předpokládá, že vědomě uchopíte natažení svalů; musíte si tedy uvědomit natažené svaly. Zážitek *e* předpokládá, že si uvědomíte spočinutí jedné paže na druhé, že tedy budete mít hlavní zážitek tady na tomhle místě (v místě zkřížení). U zážitku *e* tedy natažení svalů není to hlavní, nýbrž spočinutí jedné paže na druhé, nebo to přitlačení. Můžete udělat *e* také tak, že postavíte pravou nohu přes levou a přitlačíte - při tom také pocítíte pohyb pro *e*, bude to zážitek *e*.

Je zajímavé, že v naší dnešní civilizaci můžete mít dojem, že svět lidem ustavičně něco udělal, protože lidé sedí většinou se zkříženými nohama, a tak ustavičně provádějí pohyb eurytmického *e*! Vlastně je tím tedy vyjádřeno, že zdaleka největší část lidí si myslí, že jim svět něco udělal a že se vůči tomu musí udržet zpříma. Tak ta věc vypadá, když se na ni zadíváme s uměleckým pochopením pro gesta.

Když teď přejdeme k pohybu pro *o*, když přejdeme ke gestu pro *o*, tedy zkuste procítit, jaký svět zážitků je skryt v hlásce *o*! *A* je ryzí údiv, ryzí úžas. V *o* se stavíme s porozuměním k tomu, co nejprve také, pravda, vyvolává údiv; neboť všechno, co vnímáme a přijímáme do svého nitra, vyvolává údiv, jsme-li popravdě lidmi. Ale *o* nás už uvádí do intimnějšího poměru k tomu, co vnímáme. Takže gesto pro *o* se v zásadě uskutečňuje, když člověk nepocituje pouze sebe, nýbrž když vycházejí od sebe pocituje jinou věc, nebo pocituje jinou bytost, kterou chce obemknout.

Nejčistěji si to můžete představit, když, řekněme, máte lásku k nějaké bytosti a tuto bytost pažemi obemknete; tím dostanete přirozené gesto pohybu pro *o*, polokruhovitě ohnuté paže, které to jiné obejmou a které představují pohyb pro *o*, gesto pro *o*. A tak máme, když znázorňujeme *a*, něco přijímajícího: vztahujeme ruce do působnosti těch sil, které utvářejí člověka z vesmíru. V *e* máme přímo naznačen ten zážitek: člověk něco prožívá v konfrontaci se světem. V *o* máme gesto, jímž svět něco prožívá díky člověku, když člověk uchopuje něco jiného ze světa. Musíme se pokusit tvořit gesto pro *o* tak, že se už od začátku, během celého pohybu až k jeho ukončení, vložíte do jeho zakulacování; naprosto ohebně, paže zakulacovat od samého začátku! To je pak skutečně pohyb vyjadřující hlásku *o*! Hned od samého začátku se zakulacuje.

Teď máme dále hlásku, která se s člověkem sblíží ještě více než *e*, která takříkajíc v celém svém projevu představuje sebeobhajobu, sebeutvrzení člověka; to je *i*. Je to ryzí, naprosté sebeutvrzení. Jak víte, upozorňoval jsem častěji, že ve vzdělané dorozumivací mluvě máme slůvko „ich“ (= „já“): v něm máme nejprve v *i* to sebeutvrzení, a přidáváme k tomu dechnutí, kterým naznačujeme, že jsme bytost existující v dechu. Ale jistí lidé používající dialektu nejsou tak daleko. Ti se drží ryzího sebeutvrzení. Proto se například v mém rodném kraji neříká *ich*, nýbrž *i*. Tam by nikomu nenapadlo, aby řekl: *ich haue dich durch* * - to víte, napadlo mi to, protože právě tohle se tak často spojuje s pojmem já. V mém

rodném kraji se to má tak, že to patří ke každodenním záležitostem, neříká se tam: *ich haue dich durch*, ale *i hau di durch*. Ryzí sebeutvrzení: a to utvrzení, prosazení sebe sama, to se potom cítí! - Vidíte, při *a* jdeme centripetálně ze dvou různých stran dovnitř, při *i* jdeme z centra směrem ven, a nemáme přitom pocit, že bychom něco uchopovali, nýbrž cítíme to natahování, cítíme tah, který vychází z nás, ze srdce paží a oběma pažemi ven - nebo nohama, nebo také směrem pohledu - i pohledem je možné to udělat, to *i*, směrem pohledu, když se vědomě jedním okem díváme a druhé ponecháváme v pasivitě; tím vznikne zřetelné *i*.

V *i* nesmí být nic spřízněného s *a*, nýbrž obě paže musí působit tak, že jedna je prodloužením druhé. Ale stačila by i jedna paže. V zásadě je ovšem třeba se držet toho, že při *i* cítíme natahování, kdežto při *a* bychom měli cítit to uchopování, aby hláska, kterou děláme, byla nesena správným vnitřním důrazem. Když toto dostanete do hlásek, jako zase v tónové oblasti by se mělo do gest dostat to, co jsem tady řekl nedávno v kurzu o tónové eurytmii, tak se celá věc teprve stane něčím uměleckým. Nesmíte tedy, milí přátelé, tolik dbát na to, abyste jenom *napodobovali* formu, nýbrž abyste formu vnitřně *prožívali*, abyste tedy u *a* cítili, jak těmi dvěma pažemi *uchopujete* něco, co vám proudí vstříc, u *i* abyste cítili jejich *natahování*.

Pak máme hlásku *u*, o níž jsme už mluvili. To není utvrzování se v sobě, to vyjadřuje naopak, že máte pocit, že jste malí, že se cítíte zchlazení, ztuhlí, že se stahujete zpátky, že nevycházíte ze sebe. Zatímco tedy při *e* cítíte bodový dotyk dvou končetin, měli bychom při *u* cítit celkovou zdrženlivost, to, že se stahujeme zpátky.

Hlásku *ei**procítíte nejlépe (asi je vám už docela jasné, co jsem řekl včera), když si představíte pocit, že chcete pohladit docela malé dítě: *ei-ei*, když je tedy budete hladit, při čemž se přece také říká *ei-ei*. Je v tom určitě cosi jako navázání intimního vztahu k nějaké věci citem. Předvedte nám krásné *e-i*. Tělo držte úplně v klidu; tělem přitom ani nepohněte, nýbrž ponech te je úplně v klidu. Vidíte, při tom hned pocítíte, že to gesto určitě vyjadřuje navázání intimního vztahu k nějaké věci; ale zároveň pocítíte, že způsob, jak to píšeme, jak tu hlásku *ei* skládáme, z *e* a *i*, přirozeně vůbec nevyplývá ze samotné hlásky *ei*, nýbrž hlásku *ei* musíme pocitovat jako něco veskrze jednotného. K *ei* se přibližujeme, když postavíme vedle sebe *e* a *i*, ale *ei* vlastně leží uprostřed mezi tím *e* a tím *i*, a to spojení je vlastně neorganické. O jemnějších odstínech budeme ještě mluvit.

Teď ale přejdeme k souhláskám. Pokusme se teď pocítit to, čím na nás působí souhlásky, i v gestu. Už jsem vám přece řekl, že *b* je všechno to, co zahaluje a obklopuje, co je kolem něčeho, ochranné gesto. Pochopitelně to není jen tak vyjádřeno v samotném gestu, to musíme prostě při napodobení, při imitaci prožít. (Předvádí se eurytmické *b*.) S tím se teď ocitáme v samotném gestu pro *b*. Zapamatujme si, jak se tvoří (viz obrázek).

Tak stojíme v gestu, které plně odpovídá hlásce *b*, a v tomto gestu, odpovídajícím plně hlásce *b*, můžeme cítit, co je dáno právě tímto držením jedné a druhé paže. Jestliže prožijete, co je tím dáno, tedy si řeknete: Představím-li si, že tu je něco, co bych chtěl uchopit - třeba malé dítě, které mám nějak před sebou: to dítě někde sedí, já je chci uchopit. Nejlépe je uchopím, když je uchopím takhle (gesto pro *b*), když je přijmu do ochrany tohoto gesta. A tak, copak tady nutně pocítíte, pro- žijete-li to správně? Budete skutečně muset cítit, že - tady - cosi držíte (v obemknutém prostoru). Bylo by tedy nejlépe - smím-li na tomto místě vsunout pedagogickou poznámku - bylo by nejlépe, pokud bychom v eurytmii pro děti chtěli učit děti gestu pro *b*, kdybychom něco vytvarovali, co by dítě mohlo obemknout; a dítěti bychom vysvětlili: Mělo bys cítit, že tvoje paže mají obejmout a ochránit tuto bytost nebo tento předmět. Měli bychom si tedy představit, že to, do čeho nakonec ústí gesto pro *b*, je něčím vyplněno. To všechno k tomu patří: nejen, abychom ty tvary abstraktně napodobovali, ale abychom měli tyto příslušné pocity; to k té věci patří.

A dále: Včera jsem řekl, jakou zajímavou hláskou je hláska *c*. Ujímá se toho, co je hmotné, a vnáší to do oblasti ducha, *-c-* vyzvedá to vzhůru. Naznačuje lehkost - tak jsem vám to včera pověděl - naznačuje, že něco je lehké, že něco co je hmotné, může být překonáno duchem, vyzvednuto do výše. V podstatě člověk prožívá *c* nejvíce tehdy, když se jako dítě, které se zprvu pohybuje pouze lezením, učí se postavit, když se učí vzpřímenému držení. Tady by se vlastně člověku vždycky chtělo provázet tento nádherný zážitek - však to také je opravdu nádherný zážitek - hláskou *c-c-c*.

Člověk se tím tak přiblíží tomu, jak se dítě pozvedá z lezoucí do vzpřímené polohy! *C-c-c*: to získání lehkosti, to pozvednutí hmoty mocí ducha je v tom tak krásně vyjádřeno! Snažte se pocítit, že v tom opravdu toto vězí: že něco je lehoučké, že hmota je vyzvedána vzhůru duchem! Nejlépe to *c* procítíte, když si budete představovat, že jakýmsi nevysvětlitelným způsobem tady něco leží na příslušné plošce vašich paží, a zatímco děláte gesto pro *c*, vynášíte to vzhůru, aby to mohlo vzlétnout. Když ucítíte, jak něco, co leží tady na té jedné plošce vašich paží, se vlivem pohybu vašeho gesta pro *c* rozletí vzhůru, pak v tom máte přibližně to, co vám umožní prožít pohyb pro *c*.

Postupuji proto zpočátku pomaleji s těmito věcmi, abyste se mohli vpravit do tohoto prožívání. Protože prožitek, to je, víte, právě to, co jsem taky postrádal v našem eurytmizování.

O hlásce *d* jsem vám řekl, že ukazuje směrem dolů nebo že ukazuje vůbec nějakým směrem: *d*. Když k tomu ještě připojíme *a* (jako že se tomu, nač právě ukazujeme, můžeme podívat, žasnout nad tím), dostaneme slůvko *da* (tady).

Představte si, že bychom chtěli vyjádřit působnost orientálního vychovatele. Takový orientální vychovatel je přece člověk úplně jiného ražení než evropský vychovatel, jmenovitě orientální vychovatel za starších dob. U evropského vychovatele máme dnes vlastně vždycky pocit, že se snaží ze všech sil žákovi vytahovat holuby z nosu, nebo ho také pro mě za mě převálcovat válečkem na nudle nebo prostě něco takového. Chce toho tolik udělat na člověku samém. Také se dnes přece mluví o tom, ačkoli to, co se mluví, jsou většinou třesky plesky, že je třeba pečovat o „rozvoj“ žáka. Když totiž dnešní pedagogové hovoří moc o výchově, dostáváme z toho nakonec pocit, že jsme sami jakýmsi klubičkem příze a že budeme rozmotáváni. Nakonec se vůbec cítíme dočista rozcupováni, když dnes přijde řeč na výchovu. Ten, kdo nás vychovává, nás převálcovává, cpe do nás spoustu věcí, prostě provádí s námi všechno možné. Evropský vychovatel zkrátka cítí, že musí z člověka udělat něco naprosto jiného, než čím vlastně doposud byl. Kdyby to všechno bylo možné a dalo se to provést, to, o čem dnešní vychovatelské umění začasť hovoří, byl by ten člověk, který by z toho nakonec vzešel, prapodivnou bytostí! Orientálec nemá vůči vychovateli tento druh pocitu, nýbrž orientálec to cítí tak, že vychovatel je někdo, kdo obrací pozornost člověka na všechny věci, kdo ho stále upozorňuje: tohle je to, to je to, to je to.

Neznásilňuje člověka, protože orientálec má za to, že člověk se vyvíjí sám ze sebe, že není potřeba na něm provádět vylo- meniny, vychovatel jenom obrací na všechno jeho pozornost. Orientální vychovatel proto vlastně ve všem, co činí, vždycky říká: „da“, da, da; je to „dada“. Tak se mu také říká. Dada, to je orientální vychovatel. Je to ten, kdo člověku ukazuje všechny věci: da, da!

Můžete si všimnout, že v jisté oblasti moderní civilizace, která se vyvíjí - tož jak bych to řekl - v protisměru k darwinismu, tam přece lidstvo, když už dorazilo šťastně od opice k člověku, chce zase zpátky k opici, v protisměru k darwinismu; je tam snaha vrátit se k něčemu prapůvodnímu. Proto dnes existuje i ten takzvaný dadaismus. V Berlíně jsem dostal jednou před léty dopis, ve kterém se kdosi podepsal jako „vrchní dada“! To je návrat, princip imitace, k němuž se dostaneme prostě obráceným darwinismem, návratem k opici. Lidé napodobují všechno možné, vidíte, a tak se napodobuje orientalismus v jeho primitivní podobě a zakládá se v Evropě dadaismus.

Ale ve slově „dada“ je skutečně vyjádřeno to ukazující gesto, to upozornění na něco, ten poukaz. - Předvedte nám nějaké *d*! Zkuste se úplně vnořit do podstaty hlásky *d*! V čem spočívá podstata hlásky *d*? V pohybu, který ukazuje. Musíte tedy mít pocit: zde (da) je něco, zde (da) taky něco; to je to *d*, v němž nakonec přistanete. Proto musíte pohyb pro hlásku *d* přece jenom provádět tak, abychom v tom jaksi vnímali sladění toho, že jedna paže přistane v určité poloze o chvíli dříve, a druhá o chvíli později, ale rychle po sobě, takže ta druhá paže se jenom jakoby trochu opozdí. Může to probíhat zleva doprava.

Přece jenom je třeba, abychom se na každou z těchto věcí soustředili zvlášť. A měli byste skutečně cítit to poukazování; ale nejdříve, abyste tu hlásku *d* zformovali čistotně, si zvykněte dostat do ní ten ukazující pohyb; tedy držet přitom ruce takto (ukazovat na něco prstem).

Včera jsem vám řekl, že/je vlastně *Isis*. *F*: vědomí, že jste prostoupeni moudrostí. Když nejdříve v sobě pocítíte vlastní bytost, a pak ji prožijete ve vydechnutí:/, pak máte/. V tom výdechu můžete prožít moudrost sebe sama, totiž v jistém smyslu své vlastní éterné tělo. A tento prožitek musíte pak také vložit do gesta, které znázorňuje/ Předvedte nám/ Je to přesně gesto vydechovaného vzduchu, když pronášíte/. Jenom to/dělejte s tím potřebným zadržnutím, pak pocítíte, co se tady při tom / naznačuje. Naznačte, že tu je jakýsi dvojí rozběh; ale jenom ne tak rychle, nýbrž jemněji. To je/. V tom/máme velmi přesné napodobení toho tak výmluvného vědomého vydechnutí.

Dále jsem vám řekl, že v hlásce / se setkáváme s něčím, co vlastně formuje, a při čem cítíme to formování i na jazyku“ /-/-/. Udal jsem vám, abych to ozřejmil, slovo „Leim“ (= kliš): tu přílnavost klišu, tu formující působnost klišu, tedy to napodobující formování nebo formující napodobování v hlásce *l*; to, na co se v mystériích pohlíželo jako na zvláštní magickou hlásku, protože když něco formujeme, dostáváte to do své moci. A právě toto: že se něco dostává do vlastní moci, to byl aspekt, v kterém mystéria spatřovala démonickou sílu hlásky /. To teď budete muset vložit do gesta pro /. Když s tím ještě spojíte to, že budete mít pocit, jako by se při tom vaše paže stávaly ohebnými - že se paže stávají samy v sobě ohebnějšími - když tedy budete mít pocit, že se vám s pažemi děje něco podobného jako s jazykem, když pronášíte *l*, *l-l* pak budete mít správný zážitek eurytmického *l*, a shledáte, že toto gesto pro *l* má v sobě něco vpravdě fascinujícího.

Potom máme *m*. Řekl jsem vám už včera: *m* je porozumění, chápající vnitřní spojení s nějakou věcí. Říkal jsem vám, že v kraji, kde jsem vyrůstal, když tam někomu naslouchají a chtějí potvrdit, že mu porozuměli, tedy řeknou: *mhn*; *hn* - o tom budeme ještě mluvit; to je radost nebo uspokojení z toho, že jsme někomu porozuměli; a člověk má přímo pocit, že ten druhý ho samým porozuměním dočista spolkl, když řekne: *mhn*. To porozumění světu je přitom tak velkolepě naznačeno v posvátné slabice Indů: *aum*, *m*. Jde tedy o to, že uchopíte (uchopení přijde napřed), potom vniknete do nitra té jiné věci, a pak jí porozumíte. Zůstanete stát, takže pak vyjádříte gestem to samozřejmé uchopení, na konci gesta to porozumění (paže trochu dopředu).

Bylo by tuze krásné, kdyby se to mohli naučit i sloni; ti by to uměli dělat tak krásně, natáhnout chobot a pak ho vpředu zatočit; to by potom bylo nejdokonalejší *m*. Kdybychom my to dovedli provádět tímto způsobem, pak bychom měli to nejkrásnější *m*. - To všechno říkám proto, abych napomohl prožitku té věci.

Můžete to prožít ještě i v tom, že člověk má vždycky nepříjemný pocit, když před něho předstoupí někdo s orlím nosem. Mohli byste si všimnout, že orlí nos vzniká tím, že se ta gesta pro *m* provádějí nevědomky. Tak je nos přiveden k tomu, že ztělesňuje hlásku *m*. Vůči lidem s orlím nosem se vždycky cítíme trochu trapně, protože máme pocit, že nás chápou skrz na skrz (a to je poněkud nepříjemné, ten

pocit, jak nás lidé chápou skrz na skrz), protože orlí nos je prostě zadržené, zamrzlé gesto pro *m*. Ovšem někdo, kdo díky svému porozumění prožívá gesto pro *m*, ten je pak přece alespoň takový (i když se s tím setkáváme v té podobě, že má orlí nos a že nám tedy to eurytmizované gesto pro *m* nese vstříc už ve svém nose), že nás hned nevyšokuje, spíše se budeme cítit tak trochu trapně.

Ale existuje jiný druh porozumění, porozumění, které je odmítavé, porozumění, při kterém se člověk hned chová lehce ironicky; člověk to jiné sice chápe, ale dává zároveň najevo: To je toho! To se přece rozumí samo sebou! *M*! Když přijdete do Berlína, tak na to budete ihned upozorněni. Lidé třeba mají nepříjemný pocit, že se jim něco přihodilo, jenomže do celé té věci přece vidí! Taky to hned odmítnou: „Ne!“ Vždyť taky kolik toho takový Berličan řekne jiného než tohle „ne“, když někoho dokonale zná! Mnoho jiného toho přece neřekne! Toto pohrdání světem v postoji člověka vůči něčemu, o čem má dojem, že tomu samozřejmě rozumí, to je třeba naznačit.

Vidíte, když si osvojíme toto gesto, pocítíme ihned: Za tím toho mnoho není, to je něco, co já vím už dávno! - Ale to také *musíte* cítit! Vždycky si nejdřív představte, abyste dospěli ke správnému gestu pro *n*, že máte před sebou hlupáka, ten že vám napovídá všechno možné s náramným důrazem, a vy že mu chcete dát najevo, že je pro vás příliš hloupý, že tu věc rychle pochopíte a chtěli byste hned přejít k něčemu jinému. To je ten zážitek.

Potom jsem vám řekl, že *r*, to je to, co se točí, co metá kozelce, čímž dochází vyjádření všechno, co není kulaté, ale dospívá k zakulacení. Přitom budeme stále také cítit, že se to dá ztěžka napodobit - protože vlastně by přece naturalistické gesto pro *r* bylo, kdybychom udělali kotrmelec. Ale tak se to přece jenom nedá dělat. Předved'te nám *r*! To už je velice usilovné *r*! To byl jeden způsob. (Jiný eurytmista předvede *r*.) To je druhý způsob. To jsou tedy různé způsoby, jak se dá udělat velmi krásné *r*: to, co se točí, co rotuje kolem dokola, jak se to děje i v dechu - ten přece také doopravdy rotuje, když vyslovujete *r*.

Dornach, 26. června 1924

GA 279